

THE TERMINOLOGY CORPUS OF THE MODERN JAPANESE TOURISM ADVERTISING

The article deals with a terminology corpus of the modern Japanese tourism advertising based upon analyses of travel brochures and websites investigated tourist terminological apparatus. Examines ways of origin and recruitment of the Japanese tourist terminology.

Key words: *term, tourist terminology, lexical layer, modern Japanese tourist terminology*

Ю. Заморська,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОМУНІКАТИВНЕ МОВЧАННЯ В ЯПОНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

В Японії мовчання як елемент невербальної комунікації набуває особливий статус через високу контекстність японської культури. Це зумовлено особливостями національної моделі поведінки. У статті розглядаються значення та ілюкції комунікативного мовчання в японській лінгвокультурі.

Ключові слова: *мовчання, невербальна комунікація, японська лінгвокультура, національна модель поведінки.*

Як мова поведінки мовчазна мова забезпечує невербальні ключі до розуміння культурних цінностей та діяльності групи. Культура є комунікація, і комунікація є культура. Оскільки культура керує поведінкою незалежно від свідомого самоконтролю людини, будь-хто під час спілкування з членами чужої культурної групи повинен ідентифікувати вербальні та невербальні моделі поведінки, що мають значення як для власної, так і для чужої групи.

Мовчання вимагає високого рівня залученості учасників, тому як елемент комунікації є актуальним у такій високо-контекстній культурі, як японська.

Серед соціально-культурних факторів формування специфічно японських моделей поведінки та комунікації (включаючи використання мовчання) можна виділити наступні: почуття належності до групи, відповідальність та залежність («амае»), розуміння свого місця в соціумі, почуття обов'язку («гірі»), ситуативна поведінка, дисципліна тощо.

Дослідники японської культури відзначають, що японці «віддають перевагу імпліцитним, невербальним, інтуїтивним засобам комунікації порівняно з експліцитним, вербальним, раціональним обміном інформацією» [Lebra 1976, 46]. Відомий фахівець з етнопсихології Т.Дої зазначає в цьому зв'язку: «...американці ненавидять мовчання, позаяк японці можуть сидіти поруч разом, не кажучи один одному жодного слова, і почуватися при цьому комфортно» [Doi 2001, 64].

Якщо у західних та слов'янських культурах ставлення до мовчання в дискурсі є скоріше негативним, ніж позитивним, то «в японському суспільстві мовчання, як правило, вважається позитивним носієм змісту та сприймається в соціокультурному плані на набагато вищому рівні» [Ishii 1988, 313]. В іншій роботі знаходимо: «Для успішного спілкування з японцями важливо і навіть необхідно опанувати невербальну комунікацію, зумовлену японською культурою». [Ishii 1987, 3]

У статті «Культурне значення мовчання в японській комунікації» Т.Лебра розподіляє ілюкцію комунікативного мовчання на чотири категорії: правдивість, соціальна обачливість, ніяковість, незгода. Спробуємо їх розглянути, спираючись на власні приклади, дати пояснення соціально-історичним передумовам виникнення цих категорій, а також додати до них власну категорію – близькість. [Lebra 1987, 343-357]

1) Серйозність, правдивість. (Чесність та надійність асоціюються з мовчазністю. Мовчазній людині довіряють більше, ніж такій, що говорить багато.)

У посібнику, адресованому західним бізнесменам, що ведуть бізнес з Японією, знаходимо пораду частіше мовчати у спілкуванні з японськими партнерами: «Мовчання дає можливість не наражатися на небезпеку, оскільки всі здаються мудрішими, коли заглиблюються у власні думки. Відкрий рота – і хто знає, яка критика впаде на твою голову!» [March 2007, 140-141].

Про мовчання як ознаку серйозності свідчать численні японські прислів'я, які заздують пустопорожні балачки: «Рот – причина всіх нещастя», «Що більше слів, то менше діла», «Скажеш про завтрашні плани – засміють чорти», «Багато чого ліпше не казати», «Дурень харчується балачками», «Рот – для їжі, а не для балачок», «Сказане слід ділити навпіл», «У гарних словах мало правди», «Тримай рот закритим, а очі - відкритими», «Жабу, що квакає, з'їдає змія», «На словах і Осацький замок легко побудувати», «За зайве слово можуть вигнати з домівки», «Порожні барабани голосніші за інші».

Про це свідчать і результати анкетування японців та представників інших етнічних груп, що було проведено малайзійським дослідником комунікації мовчання Вонг Нган Лінгом. З твердженням «Мовчання – золото, а слово – срібло» погодились 40% японських респондентів, на відміну від лише 20% респондентів інших національностей [Wong Ngan Ling 2003, 131].

2) Соціальна обачливість. (Відноситься до мовчання, яке є бажаним або необхідним для досягнення соціального схвалення або для уникнення соціального осуду.)

Під соціальною обачливістю маємо на увазі в першу чергу намагання комунікантів зберегти «ва», гармонію, яку може зруйнувати необачно висловлена думка, яка суперечить думці колективу або старших за статусом, що невідворотно призведе до конфлікту індивідуума з колективом та, відповідно, до пониження або навіть втрати власного статусу. Такий контроль колективу над людиною в японському суспільстві заглиблюється корінням у традиційний аграрний устрій життя в моноетнічних громадах («шюраку»), які протягом століть були ізольовані від зовнішнього світу горами та кордонами князівств. У такій громаді було неможливо без допомоги односельців вижити перед загрозами неврожаю та стихійних лих, тому той, хто йшов на конфлікт з колективом, ставав вигнанцем («мура хачібу») та був практично приречений на фізичну загибель.

Крім того, на нашу думку, тут є зв'язок із синтоїстськими віруваннями «котодама» - вірою в те, що вимовлені слова мають містичну силу змінювати реальність у бік того, що

було сказано. Тому в японському колективі вважаються неприпустимими індивідуальні висловлювання, які містять песимістичні прогнози або негативну оцінку дій та планів усього колективу. Якщо навіть людина і має протилежну думку, вона воліє тримати цю думку при собі.

3) Сором'язливість та ніяковість. (Як правило, стосується гендерних аспектів поведінки.)

Таке мовчання має місце особливо в сімейних, подружніх стосунках, де інтимність виходить на перший план, проте обопільне вербальне вираження емоцій залишається мінімальним.

М.Нумая зазначає, що в Японії закохані часто не наважуються на вербальне висловлення своїх почуттів. Автор цитує наступний діалог з книги М.Шііна «Серйозні та цікаві розмови з чоловіками»:

«Шііна: Якщо чоловік закоханий, він не каже «Я тебе кохаю». Чи ти кажеш?

Ямашіта: Ні, ніколи. Замість цього я можу тихо сказати: «Які гарні квіти!», не дивлячись на мою дівчину. Я очікую, що вона достатньо чутлива, аби зрозуміти мій натяк. Якщо ж вона не розуміє, я можу додати: «Як гарно співають пташки.» [цит. за Numaya 1996, 65]

Т.Лебра зазначає, що у подружніх стосунках дружина може виявляти своє кохання, наприклад, знімаючи взуття та одяг з чоловіка, який повернувся додому з роботи. [Lebra 1987, 349]

У Кембриджській Мовній Енциклопедії знаходимо: «Якщо мовчання у відповідь на запитання: «Чи ти вийдеш за мене?» англійською сприймається як невпевненість, то в Японії це буде тлумачитись як згода.» [The Cambridge Encyclopedia of Language 1997, 174]

Звісно ж, не можна заперечувати прямої вербалізації романтичного спілкування, особливо у сучасній японській мові, але традиційно в більшості випадків для цього використовувалися евфемізми. Відомою є наступна формула освідчення чоловіка жінці: «Хочу їсти твій суп «місо» все життя».

Також до мовчання, зумовленого гендерними факторами, належить сором'язливе мовчання (небажання говорити) японських студенток під час навчання в одній аудиторії з малознайомими чоловіками, що відзначається як проблема багатьма викладачами англійської мови як іноземної. [Rubrecht 2004, 13-23]

4) Незгода, протест. (Людина може обрати мовчання, іноді доповнене виразом обличчя, як спосіб сказати: «Я з Вами не згоден», «Я заперечую», «Я серджуся на тебе» або навіть «Я тебе ненавиджу».)

Дослідниця прагматики японської мови С.Іде вивчала тенденції переривання мовця слухачем при спілкуванні носіїв японської мови у порівнянні з носіями англійської. У випадку спілкування англійською слухачі найчастіше переривали мовців (у 31,6% та 18,8% випадків) для того, щоб виправити помилкові з їхньої точки зору твердження мовця або заперечити їх. У випадку спілкування японською мовою переривання мовця слухачем з метою виправлення або заперечення відбувалося лише у 8,8% та 5,2% випадків відповідно [Ide 2006, 214]. Отже, бачимо, що в японському мовленнєвому середовищі мовчання слухача часто є сигналом про його незгоду або заперечення того, що він чує.

У статті «Шістнадцять способів уникнути слова «ні» в Японії» К.Уеда називає мовчання одним з таких способів. Проте автор погоджується, що мовчання може також

означати і «так», особливо при спілкуванні людей різного соціального статусу, коли за співрозмовником з вищим статусом залишається прерогатива тлумачити мовчання так, як йому це зручно. К.Уеда пояснює це тим, що мова розкриває зміст чиєїсь думки, а мовчання, навпаки, приховує. (Ueda 1974, 187)

До вищезазначених ілокуцій ми вважаємо доцільним додати мовчання як вираження «близькості та довіри», що, очевидно, включає категорію 3) з класифікації Т.Лебра. Тут ми маємо на увазі імпліцитний характер спілкування членів однієї соціальної групи («учі»), коли довірливі стосунки, уважність до невербальних сигналів з боку оточуючих, а також чітке розуміння всіма комунікантами своєї соціальної ролі в межах групи роблять слова просто непотрібними для передачі багатьох повідомлень. Приклади таких соціальних груп різноманітні – від родини, близьких друзів, однокласників, колег по роботі до членів традиційних клубів (наприклад, школи ікебани, каліграфії, чайної церемонії, сумо) та членів політичних фракцій парламенту тощо. Рольове мовчання господаря та гостей під час чайної церемонії – один з ретельно формалізованих прикладів такого мовчання.

Я. Кавабата, японський письменник та нобелівський лауреат, писав, що японці спілкуються через мовчазне розуміння на зразок телепатії, оскільки для них «істина знаходиться в прихованому, а не в сказаному». [цит. за Ruch 1984, 65]

Мова йде про культурні концепти мовчазного спілкування «ішін-деншін», «сашші», «харагей» та інші, які, на нашу думку, є основним контекстом для формування такої ілокуції мовчання, як «близькість та довіра».

«Ішін-деншін» – це, перш за все, буддійський концепт спілкування між учителем та учнем без застосування слів. «Японці надзвичайно цінують мовчазне спілкування, *iшін-деншін* («спілкування серцями»), свого роду «обопільні вібрації», що уможливають напівтелепатичне спілкування. Слова є дрібницею порівняно з важливістю прихованих знаків та сигналів, що дозволяють зрозуміти почуття одне одного на інтуїтивному рівні» [Lebra 1976, 115].

Про інший концепт говорить С.Ішіі в своїй лекції для іноземних студентів, що вивчають японську мову: «Японські подружні пари, ті, що одружені давно та щасливо, часто проводять час разом мовчки, оскільки в них сформувалося відчуття «сашші» (обопільна чутливість, спроможність відгадати почуття іншого); вони розуміють одне одного без слів. В японському суспільстві, чи то вдома, у школі, на роботі, чи в будь-якій іншій ситуації найбільше цінується хороше відчуття «сашші», яке допомагає зрозуміти інших людей без слів. Ідеальна та основна модель комунікації в японському суспільстві – мовчазна комунікація без слів, на відміну від агресивної, вербальної та мовленнєво-орієнтованої комунікації, що часто спостерігається в багатонаціональних суспільствах.» [Ishii 1987, 14-15]

Ще один культурний концепт на позначення мовчазного спілкування – «харагей» – буквально «спілкування животами», оскільки живіт для японця асоціюється з поняттям «душа». Ця назва походить від старовинного сценічного жанру, коли актори малювали на животах обличчя і виступали, не промовляючи жодних реплік. Великий тлумачний словник японської мови дає таке визначення цього слова: «Реагувати на ситуацію в глибині душі (живота), не вдаючись до слів або дій. Залагоджувати справи, спираючись на інтуїцію та досвід, а не на слова». [Nihon Kokugo Daijiten 1981, V16 449].

Часто для позначення мовчазного розуміння між людьми, які роблять спільну справу, використовують вираз «аун но кокую», яку можна перекласти як «на одному подиху». Ще один вираз на позначення стосунків між людьми, які не вимагають слів, – «цуукаа но нака».

Серед молоді популярний вираз «КУ», що є абрєвіатурою латинської транслїтерациї вислову «Kuuki wo Yomu», що буквально означає «читати повітря». «Читати повітря» означає «читати» знаки і символи, які є навколо («у повітрі») та не підлягають поясненню. В уявленні японця, будь-яка доросла та соціально адаптована людина повинна вміти розуміти ці знаки.

Без сумніву, в японській лїнгвокультурї мовчання набуває особливий статус складової невербальної комунїкацїї. Розглянуті приклади далеко не вичерпують усіх аспектів комунїкативного мовчання, коріння якого сягає глибин національної культури. Подальше вивчення цих явищ видається актуальним та перспективним з точки зору вивчення національних моделей поведінки з метою адекватної передачі паралїнгвістичних параметрів комунїкацїї в рамках іншої культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Jaworski A.* The Power of Silence: Social and Pragmatic Perspectives / Adam Jaworski – Sage Publications, Newbury Park, 1993;
2. *Арутюнова Н.Д.* Молчание: контексты употребления / Арутюнова Н.Д. – Логический анализ языка. Язык речевых действий. – М.: Наука, 1994. – С.106-117;
3. *Lebra T.S.* Japanese Patterns of Behavior / Takie Sugiyama Lebra – Honolulu: University of Hawaii Press, 1976;
4. *Doi T.* Amae no kouzou / Takeo Doi – Tokyo: Koubundou, 2001;
5. *Ishii S.* Silence and Silences in Cross-Cultural Perspective: Japan and the United States / Ishii S., Bruneau T. – Intercultural Communication: A Reader. – Belmont, 1988. – P.310-315;
6. *Ishii S.* Nonverbal Communication in Japan / S.Ishii – Office for the Japanese Studies Center: Japan Foundation – 1987;
7. *Lebra T.S.* The cultural significance of silence in Japanese communication / Takie Sugiyama Lebra – Multilingua, №6 (4). – 1987. – P.343-357;
8. *March M. R.* The Japanese Negotiator / M.R.March – Tokyo: Kodansha International. – 2007;
9. *Ling W. N.* Communicative Functions and Meanings of Silence: An Analysis of Cross-Cultural Views / Wong Ngan Ling – Tagenbunka, №3. – Nagoya. – 2003. – P.125-146;
10. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge University Press. – 1997;
11. *Ide S.* Wakimae no goyouron / Sachiko Ide – Tokyo: Taishukan Shoten. – 2006;
12. *Ueda K.* Sixteen ways to avoid saying “No” in Japan / Keiko Ueda – Intercultural Encounters with Japan. – Tokyo: The Simul Press. – 1974. – P.185-192;
13. *Rubrecht B.* Examining gender and the Japanese female EFL learner: connections of culture, silence and power / B.Rubrecht – NUCB JLCC 6, 2 (2004), p.13-23;
14. *Ruch W.V.* Corporate communications. – Wesport: Quorum Books. –1984;
15. Nihon Kokugo Daijiten, Vol.16. – Tokyo: Shougakkan. – 1981.

КОММУНИКАТИВНОЕ МОЛЧАНИЕ В ЯПОНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

В Японии молчание как элемент невербальной коммуникации приобретает особый смысл из-за высокой контекстности японской культуры. Это обусловлено особенностями национальной модели поведения. В статье рассматриваются значения и иллокуции коммуникативного молчания в японской лингвокультуре.

Ключевые слова: молчание, невербальная коммуникация, японская лингвокультура, национальная модель поведения.

Y. Zamorska,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

COMMUNICATIVE SILENCE IN JAPANESE LANGUAGE CULTURE

In Japan silence as an element of non-verbal communication gains a particular status because of a high contextuality of Japanese culture. This fact is caused by the peculiarities of national behavior pattern. The article regards meanings and illocutions of communicative silence in Japanese language culture.

Ключевые слова: silence, non-verbal communication, Japanese language culture, national behavior pattern

УДК 81'373.612.2:811.521

О. Калашинікова,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕТАФОРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «СОРОМ»

У статті проаналізовано метафори на позначення емоцій сорому в сучасній японській мові. Виявлено найбільш уживані метафори та здійснено спробу пояснити їх виникнення. Також наведено фразеологізми, виникнення яких мотивоване цими метафорами.

Ключові слова: метафора, страх, сфера-джерело, сфера-ціль, емоції

Нещодавні дослідження підтверджують універсальність базових емоцій відповідно до фізіологічних та психологічних процесів, але емоції також мають концептуальну структуру, що має культурне походження, і тому виникають проблеми у розумінні семантики мови емоцій.

Лакоф та Джонсон [Lakoff 1980] продемонстрували важливість метафори для мови та мислення. А Ковечеш [Kovecses 2000] довів, що людські емоції структуровані, показав